

РОЗВИТОК ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Серед багатьох аспектів українсько-російських міждержавних стосунків на початку ХХІ ст. особливої актуальності набуває пошук взаєморозуміння в сфері гуманітарних відносин. В зв'язку з цим було б доцільним проаналізувати визначальні тенденції розвитку історичної науки в Україні та Російській Федерації у пострадянський період (1991–2012 рр.), оскільки саме історична освіта є однією з найважливіших складових державної гуманітарної політики.

Розпад СРСР зумовив звільнення учених-суспільствознавців від тотального контролю держави, було значно розширено джерельну базу досліджень. Визначальною тенденцією розвитку для української і російської історіографії 1990-х рр. стала критика досягнень та спростування теоретико-методологічної бази радянської історичної науки. Особливо викривальний характер мали дослідження присвячені історії Лютневої революції 1917 р., Жовтневого перевороту та Громадянської війни [4–7; 10–12; 18–21; 24, 35–38; 40, 41, 44].

Важливою ознакою досліджень у галузі історії стало освоєння теоретико-методологічних надбань світової науки. Так, наприклад, українські і російські історики досить оперативно опанували концепцію тоталітаризму, відтак саме поняття і явище «тоталітаризм» стали ключовими для них на початку 1990-х рр. [1, 14]. Об'єктом і предметом наукового дослідження стали тоталітарна держава і суспільство, які висвітлювалися в контексті масових репресій, політичної цензури і розкриття феномену сталінізму [8, 15, 43].

Протягом наступних десятиріч важливими тенденціями розвитку історичної науки в Україні та Російській Федерації стали плюралізм суджень і перехід від монологічної до діалогічної історії. Предметом перманентної дискусії у наукових колах суспільствознавців України і Росії є проблема етногенезу українського і російського народів, належність культурної спадщини Київської Русі, характер правових відносин Війська Запорозького і Московської держави [13, 22, 29, 42, 48, 49]. Слід відзначити, що інтерес науковців до історії Пізнього Середньовіччя в Україні і Росії зумовив появу окремого напрямку в історіографії – «козакознавства» [3, 12, 27, 39, 53]. Так, наприклад, у складі Інституту історії України НАН України існує Науково-дослідний інститут козацтва. За ініціативи Інституту історії України було проведено низку наукових заходів, присвячених 500-річчю українського козацтва (1991 р.), 400-річчю від дня народження гетьмана Б. Хмельницького (1995 р.), 350-річчю початку Національно-визвольної війни (1998 р.), підписанню «Березневих статей» 1654 р. (2004 р.). У значній кількості публікацій розкривається міжнародно-політичний статус Української козацької держави, висвітлюються відносини гетьманських урядів з Московською державою, досліджуються стосунки українського і донського козацтва [2, 16, 47]. У 2010 р. у м. Подольськ почав працювати Науково – дослідницький центр з вивчення історії козацтва. Протягом 2001–2010 рр. в Російській Федерації було захищено понад 160 дисертацій, присвячених вивченню феномену козацтва [48, с. 45].

Поступове формування українськими і російськими науковцями національних концепцій історії власних держав актуалізує проблему подолання етноцентризму в історичних дослідженнях, деконструкції усталених міфологем, використання нових підходів (системного і цивілізаційного) у висвітленні подій минулого [50]. Певний досвід співпраці українських і російських істориків у цьому напрямку віддзеркалюють роботи: «Нариси історії Росії» та «История Украины: научно-популярные очерки» [51, 52]. Автори даних робіт – провідні українські і російські науковці, члени Спільної російсько-

української комісії істориків, створеної рішенням Президії Російської академії наук і Президії Національної академії наук України. Авторські колективи запропонували широку панораму національного історичного процесу в Україні і Росії, відтворюючи сукупність його політичних, соціальних, економічних і культурних аспектів.

Однак, було б передчасно говорити про формування українсько-російської концепції бачення спільного історичного минулого. Як свідчить аналіз останніх робіт, дедалі впливовішою тенденцією у розвитку російської історіографії 2000-х рр. стає етатизм, через призму якого розглядаються події пов'язані з утворенням СРСР, індустріалізацією та колективізацією в УСРР, розв'язанням українського питання в роки Другої Світової війни. Натомість, значна частина українських науковців розглядає перебування українських земель у складі СРСР як етап національного історичного розвитку, що переважно мав негативні наслідки [9, 17, 23, 25, 26, 28, 30–34, 45, 46].

Таким чином, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. визначальними тенденціями розвитку української і російської історичної науки є відмова від одіозних концепцій радянської історіографії, методологічний плюралізм, діалогічність, інтерес до здобутків світової історіографії і визначення власних проблемно-тематичних пріоритетів.

Список літератури: 1. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. / Білас І.Г. – К.: Либідь – Військо України, 1994. 2. Брехуненко В. Стосунки українського козацтва з Дном у ХVІ – середині ХVІІ ст. / Брехуненко В. – Київ – Запоріжжя: РА – «Тандем – У». 1998 – 336 с. 3. Великая Н.Н. Казаки Восточного Предкавказья в ХVІІІ–ХІХ вв. / Великая Н.Н. – Ростов-на-Дону, 2001. – 278 с. 4. Венков А.В. Антибольшевистское движение на юге России на начальном этапе гражданской войны. / Венков А.В. – Ростов-н/Д, 1995. – 128 с. 5. Веркеенко Г.П., Минаков С.Т. Московский поход и крушение «добровольческой политики» генерала А. Деникина. / Веркеенко Г.П., Минаков С.Т. – М., 1993. – 282 с. 6. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: Навч. посібник / Міжнародний фонд «Відродження». / Верстюк В.Ф – К.: Заповіт, 1997. – 341 с. 7. Верстюк В.Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні 1918–1921. / Верстюк В.Ф. – К.: Наук. думка, 1992. – 368 с. 8. Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927) / Ганжа О.І. – К.: Вид-во Ін-ту історії України, 2000. – 208 с. 9. Гареев М.А. Готовил ли Советский Союз упреждающее нападение на Германию в 1941 году? / Гареев М.А. // Война и политика. 1939–1941: [Сб. ст.] / Отв. ред. Александр Оганович Чубарьян и Габриэль Городецкий. – М., 1999. – С. 270–279. 10. Голдин В.И. Интервенция и антибольшевистское движение на Русском Севере, 1918–1920. / Голдин В.И. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 200 с. 11. Гражданов Ю.В., Зими́на В.Д. Союз орлов: Белое дело России и германская интервенция в 1917–1920 гг. / Гражданов Ю.В., Зими́на В.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 280 с. 12. Гражданов Ю.Д. Всевеликое войско Донское в 1918 году. / Гражданов Ю.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 158 с. 13. Дзира І., Пінчук О. Чи була спільна коліска трьох братніх народів (історико-лінгвістичний нарис) / Дзира І., Пінчук О. // Неопалима купина. – 1993. – № 3–4. 14. Жаворонков А. Об адресах большого террора / Жаворонков А. // Мир образования. – 1996. – № 1. – С. 64–69. 15. Жуков Ю.Н. Репрессии и Конституция СССР 1936 года / Жуков Ю.Н. // Вопросы истории. – 2002. – № 1. – С. 3–26. 16. Заборовский Л.В. 340 лет Переяславской рады. Российско-украинская конференция / Заборовский Л.В. // Отечественная история. – 1995. – № 5. — С. 217–219. 17. Замулин В.Н., Лопуховский Л.Н. Прохоровское сражение. Мифы и реальность / Замулин В.Н., Лопуховский Л.Н // Военно-исторический архив. – 2002. – № 9–10. 18. Зими́на В.Д. Белое движение и российская государственность

в период Гражданской войны. / Зимина В.Д. – Волгоград: Изд-во ВАГС, 1997. – 485 с.

19. Ипполитов Г.М. О некоторых тенденциях изучения гражданской войны в России и деятельности РККА в так называемый межвоенный период / Ипполитов Г.М // Клио. – № 2. – 1999. – С. 335–339.

20. Ипполитов Г.М. Белое движение в гражданской войне: постсоветская историография проблемы (некоторые аспекты) / Ипполитов Г.М. // Актуальные вопросы истории России на пороге XXI века: материалы XXI Всерос. заоч. науч. конф. – С.-Пб.: 2001. – С. 258–264.

21. Ипполитов Г.М. Военная, политическая и общественная деятельность Антона Ивановича Деникина в 1890–1947 гг. – Вольск: Изд-во ВВВУТ, 1997.) / Ипполитов Г.М // Клио. – № 2 – 1998. – С. 303–305.

22. Ісаєвич Я.Д. Проблема походження українського народу: історіографічний й політичний аспект / Ісаєвич Я.Д. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Зб. наук. праць. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 3–17.

23. Козлов Н.Д. Духовные истоки Победы и их освещение в современной публицистике / Козлов Н.Д. // Великая Отечественная война: правда и вымысел: Межвуз. сб. / Под ред. Н.Д. Колесова. – СПб., 2000. – С. 74–75.

24. Кульчицкий С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). / Кульчицкий С.В. – К.: Основи, 1996. – 396 с.

25. Кульчицкий С.В. Закономірності еволюції радянської влади (короткі тези) / Кульчицкий С.В. // Укр. іст. журн. – 2007. – № 6. – С. 181–217.

26. Кульчицкий С.В. Подарунок Сталіна радянському електорату (До 70-річчя «великого терору») / Кульчицкий С.В. // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 2007 – № 1. – С. 66–76.

27. Малукало А.Н. Кубанское казачье войско в 1860–1914 гг.: организация, система управления и функционирования, социально-экономический статус. / Малукало А.Н. – Краснодар. Издательство «Кубанькино», 2003. – 216 с.

28. Моруков М.Ю. Правда ГУЛАГА из круга первого. / Моруков М.Ю. – М.: Изд-во Алгоритм, 2006. – 192 с.

29. Моця О.П. Давньоруська народність / Моця О.П. // Укр. іст. журн. – 1990. – № 7. – С. 3–13.

30. Никифоров Ю.А. К вопросу о кризисе в современной российской историографии Великой Отечественной войны / Никифоров Ю.А // Вопросы мировой истории в исследованиях отечественных ученых: Сб. науч. работ аспирантов и соискателей. – М., 2001. – С. 80–96.

31. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / НАН України; Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2005. – 53 с.

32. Очерки истории российской внешней разведки: В 6-ти томах. – М., 1995 – 1999.

33. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К.Патриляк. М.А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.

34. Пожаров А.И. КПСС и органы госбезопасности СССР (1953–1964 годы) / Пожаров А.И. // Обозреватель. 1997. – № 8. – С. 51.

35. Полторац С.Н. Основные тенденции изучения истории гражданской войны в России / Полторац С.Н. // Граждан. войны. Полит. кризисы. Внутренние конфликты: история и современность: материалы Всерос. науч.-метод. конф., 17–18 дек. 1998 г., г. Омск. – Омск: 1998. – С. 20–24.

36. Рубльов О.С. Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Україна крізь віки. Т. 10. / Рубльов О.С. Реєнт О.П – К.; Альтернативи, 1999. – 319 с.

37. Семененко В.І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917–1922 роки). / Семененко В.І. –Х.: Основа, 1995. – 400 с.

38. Семенникова Л. Гражданская война. За что воевали, кто победил? / Семенникова Л. // Наука и жизнь. – 1995. – № 10. – С. 42–50.

39. Скорик А.П. Многоликость казачества Юга России в 1930-е годы: Очерки истории. / Скорик А.П – Ростов-на-Дону: Изд. СКНЦ ВШ ЮФУ, 2008. – 344 с.

40. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.) / Солдатенко В.Ф. – К.: Просвіта, 1999. – 508 с.

41. Тимошук А.В. Анархо-коммунистические формирования Н. Махно (сентябрь 1917 – август 1921 г.). /